შიდა აუდიტი, როგორც რისკის მართვის შეფასება

Internal audit as risk management assessment

თეა ჰასრათოვი - ფინანსების დოქტორი,
თბილისის ღია უნივერსიტეტი
Tea Hasratovi - PhD of Finance,
Tbilisi Open University

რეზიუმე: სტატიაში განხილულია ის მნიშვნელობა, რომელიც შიდა აუდიტში რისკზე ორიენტირებული მიდგომებს დამკვიდრებას გააჩნია, როგორც ორგანიზაციისათვის ისე თვით შიდა აუდიტის ფუნქციისათვის. სხვადასხვა საუკეთესო პრაქტიკისა და შიდა აუდიტორთა პროფესიული სტანდარტების ფონზე, ავტორი შეეცადა მკითხველისათვის გასაგები გაეხადა, თანამედროვე ორგანიზაციაში რისკის მართვისა და შიდა აუდიტის შორის არსებული კომპლექსური ურთიერთობები და ამ ურთიერთობის მიზნები. თანამედროვე მზარდი ორგანიზაციის სტაბილურობისა და გრძელვადიანი წარმატება წარ- მოუდგენელია, თუ მისი მმართველობის სისტემაში სათანადო ადგილი არ უკავია რისკის მართვას, თუნდაც არაფორმალიზებული სახით. ეს ფაქტი უკვე დიდი ხანია აისახა მრავალი ქვეყნის კორპორაციულ სამართალში, კორპორაციული მმართველობის კოდექსში, თუ კონკრეტული საქმიანობის სფეროს (მაგალითად, საბანკო საქმიანობა, საჯარო სექტორი) საერთაშორისო და ეროვნულ მარეგლამენტირებელ დოკუმენტებში.

Abstract: Stability and long-term success of modern increasing organization is incredible, if the proper place does not occupy risk management in its managementsystem, even in the non-formal form, this fact has long been reflected in corporate law of several countries, incorporate management code. Risk management as the most strategic instrument towards interest of the organization, especially has increased in recent period of time.

Therefore the aim of the topic research represents, to determine what role is awarded and what place is occupied of the risk management in internal audit system.

Studying of internal audit processes oriented on the risk must be paid attention to optimal model developing of organizational process and properly functionality,

identify and assessment of all substantial risk and opportunities, reasonable approaches and the development of control measures towards these risks, therefore it is necessary close partnership with internal audit as an independent function of the service, to outline the main challenges facing the organization and plan the necessary measures. Internal auditing has grown tremendously over the years to reflect its new high-profile position in most large organizations. It has shifted from backoffice checking teams to become an important corporate resource. The focus on professionalism and objectivity has driven the new-look auditor toward high-impact work that can really make a difference.

საკვანძო სიტყვები: საკვანძო სიტყვები: შიდა აუდიტი, შიდა კონტროლის სისტემა, მიზნები და სტრატეგიები, რისკის კომპონენტები

Keywords: internal audit, system of internal control, goals and strategies, risk components.

შესავალი: რისკის მართვა წარმოადგენს განმეორებადი სისტემატიზირებული პროცესების ერთობლიობას. ის იგეგმება, ხორციელდება, კონტროლდება და მუდმივად იხვეწება იმისათვის, რომ გაიზარდოს ორგანიზაციის წინაშე არსებული ყველა მნიშვნელოვანი შესაძლებლობის, მიზნის მიღწევის სტრატეგიისა და ბიზნესგეგმის რეალიზაციის ალბათობა ან მაქსიმალურად შემცირდეს ამ უკანასკნელთა ხელისშემშლელი ფაქტორებისა და მოვლენების მოხდენის ალბათობა, მათი შესაძლო ნეგატიური ზეგავლენა.

ძირითადი ტექსტი: შიდა აუდიტი არის დამოუკიდებელი და ობიექტური მარწმუნებელი საკონსულტაციო საქმიანობა, რომლის მიზანია ორგანიზაციის საქმიანობის გაუმჯობესება და სხვა დამატებითი სარგებლის შექმნა. შიდა აუდიტი, მმართველობის სისტემის, რისკის (1) მართვისა და კონტროლის პროცესების სისტემატიზირებული და მიზანმიმართული შეფასებებითა და მათი ეფექტიანობის გაუმჯობესების წინადადებების შემუშავებით, ორგანიზაციას ეხმარება დასახული მიზნების მიღწევაში.

რისკის მართვა წარმოადგენს რისკის განსაზღვრის, შეფასების, მონიტორინგის და რისკის მისაღებ დონეზე შენარჩუნების მიზნით საჭირო კონტროლის ღონისძიებების გატარების პროცესს, რომელიც გავლენას ახდენს დაწესებულების

მიზნებისა და ამოცანების მიღწევაზე და გულისხმობს საჭირო ღონისძიებების განხორციელებას რისკის შემცირების მიზნით.

რისკის მართვა წარმოადგენს ერთიან, უწყვეტ და განვითარებად პროცესს, რომელშიც თავისი უფლებამოსილების ფარგლებში მონაწილეობას იღებს დაწესებულების თითოეული თანამშრომელი.

რისკის მართვა წარმოადგნეს დაწესებულების სტრატეგიული მართვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტს.

რისკის მართვის მთავარი ამოცანაა მოახდინოს რისკების იდენტიფიკაცია და საპასუხო ღონისძიებების გატარება. რისკის მართვის საშუალებით შესაძლებელია გამოვლენილ იქნეს პოტენციური დადებითი, თუ უარყოფითი ფაქტორები, რაც გავლენას ახდენს დაწესებულების საქმიანობაზე.

რისკის მართვა მოიცავს პრაქტიკულად ყველა რისკს, რომელიც ეხება დაწესებულების საქმიანობას წარსულში, აწმყოსა და მომავალში.

ხელმძღვანელობა უზრუნველყოფს დაწესებულებაში რისკის მართვის გამართული სისტემის ჩამოყალიბებას და ფუნქციონირებას, ხოლო დაწესებულებაში შექმნილი შიდა აუდიტის სუბიექტის მოვალეობაა არსებული რისკის მართვის სისტემის შეფასება და მის გასაუმჯობესებლად შესაბამისი რეკომენდაციების გაცემა.

რისკის მართვა უნდა ატარებდეს პერმანენტულ ხასიათს და ხორციელდებოდეს დაწესებულების ხელმძღვანელის მიერ ყოველწლიურად დამტკიცებული რისკის მართვის სტრატეგიის შესაბამისად.

რისკის მართვა ეხმარება და აძლიერებს დაწესებულებას, უზრუნველყოფს რა მისი ამოცანების ეფექტურად შესრულებას, მათ შორის:

- დაწესებულების ზოგადი მიმართულებების ჩამოყალიბებას, რომელიც საშუალებას იძლევა მომავალი საქმიანობა გამართული და კონტროლირებადი ფორმით წარიმართოს;
- რიგი პროცესების გაუმჯობესებას - გადაწყვეტილების მიღება, დაგეგმვა და პრიორიტეტების მინიჭება;
- დაწესებულებაში არსებული ქონებისა და რესურსების პროდუქტიული განაწილებისა და გამოყენების ხელშეწყობას;

- დაწესებულების რეპუტაციისა და აქტივების დაცვას და გაძლიერებას;
- ადამიანური რესურსებისა და ინსტიტუციონალური ცოდნის ბაზის განვითარებას და გაძლიერებას;
- ოპერაციების ოპტიმიზაციას და სხვ.

რისკის მართვის პროცესი არის კოორდინირებული და თანმიმდევრული უწყვეტი ქმედებების ერთობლიობა. მისი შემადგენელი ცალკეული ნაწილები დამოკიდებულია დაწესებულების სპეციფიკაზე, მის მიზნებსა და სტრატეგიაზე, თუმცა რისკის მართვის პროცესის ზოგადი სტრუქტურა ყველა დაწესებულებაში იდენტურია

(1). *Sawyer, L., Montimer A., Dittenhofer, J., Scheiner, H., (2003), Sawyer's Internal Auditing, 5t*

ცხრილი №1 შიდა აუდიტის ყველაზე გავრცელებული საქმიანობების რეიტინგული ადგილი

შიდა აუდიტის საქმიანობები/აუდიტის სახეები	*2018**
ოპერაციული აუდიტი	*1*
ფინანსური რისკების აუდიტი	*2*
შესაბამისობის აუდიტი	*3*
ინფორმაციული რისკების აუდიტი	*4*
ორგანიზაციის რისკის მართვის შეფასება	*5*
შიდა თაღლითობისა და დარღვევების გამოძიება	*6*
შიდა კონტროლის სისტემების ეფექტურობის შეფასება	*7*
ინფორმაციული ტექნოლოგიების რისკების აუდიტი	*8*

* - *2018წ წყარო: The IIA esearch Foundation, CBOK*

თანამედროვე ორგანიზაციის მენეჯმენტისათვის, მიუღებელია შიდა აუდიტი შემოიფარგლოს მხოლოდ ისტორიული ინფორმაციითა და ოპერაციებისა და კონტროლების შემოწმებით.აუცილებელია აუდიტორთა მიდგომები გახდეს უფრო პროაქტიული და რისკის შეფასების ტექნიკის გამოყენებით, გამოვლენილი იქნას ბიზნესისათვის უფრო ღირებული აუდიტის ობიექტები, ხოლო თითოეული ამ ობიექტებთან მიმართებაში ყველაზე მაღალი რისკის შემცველი თემები.აუცილებელია შიდა აუდიტმა უარი თქვას მხოლოდ შიდა კონტროლის შემოწმებებზე და ისინი აქტიურად განიხილოს თითოეული პროცესის დონეზე განსაზღვრულ მიზნებსა და რისკებთან კავშირში. ამასთან, განხილულ უნდა იქნას, არამარტო რისკის კონტროლის კონკრეტული ღონისძიებები (Risk controls), არამედ თვით რისკზე საპასუხო ქმედებებიც (Risk mitigations).

ეს შიდა აუდიტს საშუალებას მისცემს, შიდა კონტროლის ადეკვატურობა შეაფასოს არა განყენებულად, არამედ მიიღოს რწმუნება იმაზე, რომ კონტროლის ღონისძიებების გარდა,სწორად არის შერჩეული რისკზე საპასუხო ქმედებებიც (მაგალითად,რისკის დაზღვევა, აცილება, დივერსიფიკაცია). ამდენად, მიღწევადია თუ არა ორგანიზაციისა და პროცესების მიზნები. გარდა ამისა, შიდა აუდიტორები შეძლებენ გამოავლინონ, არამარტო დამატებითი კონტროლების საჭიროება, არამედ აღმოაჩინონ ზედმეტი, არაფრის მომცემი კანტროლიც და ამით შამცირონ ხარჯები .

მაკნეიმი და ჯ. სელიმი მიუთითებენ, რომ მრავალმა ბანკმა, რომლებსაც გააჩნდათ ტრანსაქციების მრავალნაირი კონტროლი, დაკარგეს ასობით მილიონ დოლარი, იმის უბრალო რისკის ვერ გაცნობიერების გამო, რომ ზოგიერთმა ტრეიდერმა თავიანთი საქმიანობის ამახველი ანგარიში (The Commitements of Traders) და ტრანსაქციები სისტემაში შეიძლება საერთოდ არ შეიყვანოს.

იმის გათვალისწინებით, რომ რისკის მართვა თავისთავად არაზუსტი, არაობიექტური და საქმიანობის სფეროა, რომელიც უმეტესწილად მოითხოვს შემოქმედებით მიდგომებს, შიდა აუდიტს მართებს ამ სფეროში არსებული სხვადასხვა საუკეთესო პრაქტიკის ცოდნა. კერძოდ, სხვადასხვა ორგანიზაციაში შეიძლება განსხვავებულ იყოს რისკის მართვასთან დაკავშირებული

პროცესების ფორამლიზაციისა (მაგალითად, რისკი მართვის პოლიტიკა, პასუხისმგებელი მხარეები) და დოკუმენტირების ხარისხი (მაგალითად, გამოიყენება მარტივი ელ-ცხრილები თუ სპეციალური პროგრამული პაკეტები).

თუ რისკის მართვას ერთიან, განმეორებად და უწყვეტ პროცესების ერთობლიობად წარმოვიდგენთ, შიდა აუდიტის ფუნქცია შეიძლება აღვიქვათ როგორც ამ პროცესის ერთ-ერთი შემადგენელი რგოლი, რომელიც უზრუნველყოფს მთლიანი სისტემისა და ცალკეული პროცესების დიაგნოსტიკას და მათი ხარისხის მუდმივ სრულყოფას. ამ თვალსაზრისით რისკის მართვა, ძალზედ ჰგავს ხარისხის მართვის სისტემას და შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, როგორც სერტიფიცირებადი ობიექტი (მაგალითად, ISO 31000 სტანდარტთან შესაბამისობის კუთხით).

რისკზე ორიენტირებული აუდიტის საქმიანობის წლიური დაგეგმვისას, სპეციფიკურ ელემენტს წარმოადგენს რისკის მართვის ფუნქციის დოკუმენტაციაში დაფიქსირებული მთლიანი და ნარჩენი რისკების ანალიზი. ჩვეულებრივ, დოკუმენტირებულ რისკის რეესტრში, აღნიშნული რისკები მიბმულია შესაბამის პროცესთან და/ან მის მიზანთან.ამ შემთხვევაში,შიდა აუდიტი აუდიტირებადი თემების არჩევისას, ხელმძღვანელობს შემდეგი პრაქტიკული წესით. კერძოდ, შერჩევაში ხვდება:

- ის მთლიანი რისკები, რომლებიც მაღალი სიდიდით გამოირჩევიან. მაღალ სიდიდეში ძირითადად იგულისხმება ე.წ. „კატასტროფული“ ეფექტის მქონე რისკები, მიუხედავად მათი მოხდენის ალბათობისა (მაგალითად, მთავარი სერვისების ხანგრძლივი შეჩერება);
- ის მაღალი მთლიანი რისკები, რომელთა კონტროლის/კონტროლების ადეკვატურობა შიდა აუდიტს არ შეუმოწმებია ან დიდი ხნის წინ აქვს შემოწმებული (მაგალითად, მნიშვნელოვან ინფორმაციული სისტემაზე არასანქცირებული დაშვება);
- მენეჯმენტის მიერ განსაზღვრული ის ნარჩენი რისკები, რომლებიც არ შეესაბამება ან უახლოვდენიან რისკის

განსაზღვრულ ზღვარს (მაგალითად, წელიწადში არაუმეტეს ორი არასწორად ავტორიზებული გადარიცხვა რეზიდენტ-მიმწოდებელთან);

- ისეთი შიდა კონტროლის/კონტროლების შემცველი პროცესები/ოპერაციები, რომლებზეც მენეჯმენტი კრიტიკულად მაღალი ხარისხით ეყრდნობა (მაგალითად, პერიოდული რეკონსილაცია ხელფასების მართვისა და საბუღალტრო სისტემებს შორის);
- ის ნარჩენი რისკები, რომლების კონტროლის ღონისძიებები არაადეკვატურად იქნა მიჩნეული შიდა აუდიტის მიმდინარე ან ახლო წარსულში ჩატარებული შემოწმებისას;
- სხვა აუდიტირებადი ობიექტები და თემები, რომლებიც შემოთავაზებულია აუდიტის კომიტეტის ან საბჭოს მიერ.

აუდიტის ობიექტების პრიორიტეტულობის განსაზღვრის საბოლოო ეტაპს წამოადგენს თითოეული აუდიტის ობიექტის შეწონვა მინიჭებული ქულების მიხედვით და აუდიტის ობიექტის რეიტინგის განსაზღვრა, რაც ძალზედ პირობითია. ამის შემდეგ, მოდის აუდიტის ციკლის განსაზღვრის და მასზე გა- მიზნული დროითი და ადამიანური რესურსების განაწილების პროცესი.რისკზე ორიენტირებული მიდგომა გულისხმობს, რომ შიდა აუდიტის საქმიანობის წლიური დაგეგმვის პროცესი უფრო „მგრძნობიარე“ ხდება ორგანიზაციის რისკის პროფილის ცვლილების მიმართ. ამდენად, შიდა აუდიტის ხელმძღვანელი მზად უნდა იყოს, რომ წლიური გეგმა გახდეს უფრო მოქნილი და დაექვემდებაროს რეგულარულ განახლებას (Ro- lling plan). ამისათვის აუცილებელია, გეგმაში სტა- ტიკური (Cyclical) აუდიტის ობიექტებთან ერთად, განისაზღვროს შესაძლო აუდიტების ობიექტებისა და მიმართულებების რეზერვი. ამ რეზერვის ათვისება დამოკიდებული იქნება გეგმის მომდევნო განახლების მომენტში (მაგალითად, ყოველკვარტალურად) არსებულ მდგომარეობაზე. დაგეგმვის ასეთი პრაქტიკის გამოყენებას წარმოადგენს შიდა აუდიტორთა ინსტიტუტის რეკომენდაციაც.

დასკვნა: შიდა აუდიტი უზრუნველყოფს არამარტო ორგანიზაციაში რისკის მართვის პროცესების ინიცირებას, არამედ ამით შიდა აუდიტის გრძლევადიანი და ოპერაციული დაგეგმვა

გახადება უფრო მეტად რისკზე ორიენტირებული,რისკზე ორიენტირებული მიდგომების გამოყენება წარმოადგენს შიდა აუდიტის მიზანს, თავისი კომპეტენციის ფარგლებში უკეთ და დროზე გამოავლინოს ორგანიზაციის წინაშე არსებული საფრთხეები და მათ შესახებ დაინტერესებულ მხარეებს მიაწოდოს სასარგებლო ინფორმაცია, რადგან სწორედ ამ, არც თუ ისე მარტივი საკითხის გადაწყვეტაზეა დამოკიდებული, როგორც ორგანიზაცის და ისე შიდა აუდიტის გრძელვადიანი წარმატება. იმისათვის, რომ შიდა აუდიტმა თავის საქმიანობაში რისკზე ორიენტირებული მიდგომა გამოიყენოს, აუცილებელია მთელ ორგანიზაციაში და არა მის რომელიმე თუნდაც ძირითად დეპარტამენტში, არსებობდეს რისკის მართვის სისტემატიზირებული პროცესები, შესაბამისად შიდა აუდიტისათვის მნიშვნელოვანია იმის ცოდნა, თუ რისკის მართვის პრაქტიკის ფორმალიზაციის და დოკუმენტირების რა დონე შეიძლება ჩაითვალოს სიმწიფის იმ მინიმალურ სტადიად, როდესაც მას საშუალება ექნება გასწიოს მარწმუნებელი მომსახურება და შეაფასოს რისკის მართვის ადეკვატურობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გიორგი ცაავა, გიორგი ხანთაძე საბაკო საქმე- თბილის, 2014;
2. მოსიაშვილი ვ., ფინანსების საფუძვლები, თბილისი. 2018;
3. Griffiths, Ph., (2005), Risk-based Auditing, Gower publishing;
4. Moeller, Rt., (2009), Brink's modern internal auditing, Wiley publishing;
5. Moeller, R., (2011), COSO – Enterprise Risk Management, Wiley publishing;
6. Spencer, P., (2006), Audit Planning. A Risk-based Approach, Wiley publishing;
7. Spencer, P., (2005), Auditing of risk management process, Wiley publishing;